

Кравцов Д. С.*аспірант,**Кафедра архітектури будівель та споруд**Одеська державна академія будівництва та архітектури**Науковий керівник: д. арх., проф. О.С. Слєпцов**DOI: 10.32347/2519-8661.2019-20.193600*

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Сучасний стан галузі фізичної культури та спорту України знаходиться в некращому стані. Зокрема, за статистичними даними, процент замученості населення до занять фізичною культурою та спортом становить всього близько 10%. В таких умовах особливого значення набуває фізичне виховання молоді. Особливо, фізичне виховання студентів закладів вищої освіти, адже процес фізичного виховання у закладі вищої освіти можливо розглядати як один з основних рубежів для формування в молодого покоління свідомого та мотивованого ставлення до фізичної культури та спорту. Як наслідок, зростає важливість спортивних комплексів закладів вищої освіти. Проте, багатьма дослідниками відзначається поганий стан вітчизняної мережі спортивних комплексів закладів вищої освіти, звідки виникає потреба більш детального вивчення питання проектування та реконструкції даного структурного елементу освітнього закладу. Для кращого розуміння процесу формування та подальшої експлуатації спортивних комплексів мережі закладів вищої освіти доречно ознайомитись із основними факторами що на них впливають. Проведені дослідження дозволяють виявити низку таких чинників і, хоч більшість з цих факторів є актуальною для будь-яких типів будівель та споруд, є ряд відмінних чинників, що притаманні саме спортивним комплексам мережі закладів вищої освіти. Зокрема, характерним для спортивного комплексу закладу вищої освіти фактором формування є особливості державної системи фізичного виховання, що визначають : об'єм навантажень; розмаїття доступних для вивчення видів спорту; поділ займаючихся на три категорії; необхідність організації безперервної роботи спортивних просторів. Особливого значення набувають сучасні тенденції в фізичному вихованні. Фахівці відзначають значну роль мотиваційної спроможності спортивного середовища навчального закладу в формуванні в студентів здорового способу життя. Пропонується застосування середового підходу при формуванні спортивного комплексу. В статті також приведено та розглянуто низку інших факторів, зокрема : містобудівні, природно-кліматичні, екологічні, архітектурно-планувальні, об'ємно-

просторові, інженерно-конструктивні, соціально-економічні. Розглянуто також вплив профілю закладу вищої освіти. Аналіз приведених в статті чинників та їх врахування при проектуванні, реконструкції та модернізації спортивних комплексів закладів вищої освіти дозволить сформулювати найбільш оптимальне рішення комплексу, що відповідатиме потребам навчального процесу та матиме значну ефективність.

Ключові слова : заклад вищої освіти, спортивний комплекс, фізичне виховання, мотиваційна спроможність, фактор.

Словникове тлумачення терміну «фактор» надає його розуміння як причини, рушійної сили процесу, що визначає його характер та окремі риси. У архітектурі фактор – це причина, або умова, що спонукає чи обумовлює виникнення, функціонування та розвиток притаманних об'єкту процесів.

На даний момент, багатьма дослідниками відзначається поганий стан вітчизняної мережі спортивних комплексів закладів вищої освіти, звідки виникає потреба більш детального вивчення питання проектування та реконструкції даного структурного елементу освітнього закладу [3,4,6]. Для кращого розуміння процесу формування та подальшої експлуатації спортивних комплексів мережі закладів вищої освіти доречно ознайомитись із основними факторами що на них впливають. Проведені дослідження дозволяють виявити низку таких чинників і, хоч більшість з цих факторів є актуальною для будь-яких типів будівель та споруд, є ряд відмінних чинників, що притаманні саме спортивним комплексам мережі закладів вищої освіти.

Особливості державної системи фізичного виховання є основоположним фактором при формуванні спортивного комплексу закладу вищої освіти, оскільки вони визначають саму суть та призначення комплексу, формують основні вимоги до складу його структурних елементів та взаємовідносин між ними. Отже, при проектуванні спортивного комплексу слід враховувати низку особливостей системи фізичного виховання студентів, а саме :

Об'єм передбачуваних навантажень : статтею 26 «Фізична культура у сфері освіти» Закону України «Про фізичну культуру і спорт» передбачається проведення обов'язкових занять не менше трьох разів на тиждень для студентів I та II років навчання [1]. Даний показник є одним з основоположних при розрахунку потреб закладу вищої освіти у спортивних просторах. Хоч державною програмою фізичного виховання й передбачаються самостійні (факультативні) заняття студентів фізичною культурою, однак основним призначенням спортивного комплексу слід вважати забезпечення необхідної матеріальної бази для проведення передбачуваних програмою обов'язкових академічних занять.

Передбачуване програмою фізичного виховання студентів *розмаїття доступних для тренування видів спорту*, а також *поділ займаючихся на три категорії* та, як наслідок, відносно невелика місткість груп студентів (до 12 студ.) на академічних заняттях з фізичного виховання також накладають свій відбиток на формування архітектурно-планувального рішення спортивного комплексу, а саме : потреба у великій кількості спортивних залів та постійні зміни в їх призначенні [3].

Необхідність *забезпечення безперервної роботи залів* для ефективної експлуатації спортивних просторів закладу вищої освіти передбачає забезпечення відвідувачів достатньою кількістю допоміжних приміщень та зростає актуальність залучення до занять спортом та фізичною культурою не лише студентів та персоналу навчального закладу, а й мешканців оточуючих житлових масивів, що має певні соціально-економічні переваги. Звідси, виникають вимоги що до доступності спортивного комплексу для різних верств населення : його розташування на межі території кампусу, або на окремій ділянці із вільним доступом для різних верств населення; недопущення перетину потоків студентів інших факультетів із відвідувачами спорткомплексу; недопущення розміщення спортивних залів на верхніх поверхах будівель із учбовими приміщеннями інших факультетів та інш.. Урахування даного аспекту в процесі формування нового чи реконструкції існуючого спортивного комплексу дозволить підвищити ефективність його експлуатації та його рентабельність [6].

Сучасні тенденції в фізичному вихованні та спорті також потребують урахування. Дослідження в галузі фізичного виховання студентської молоді виявляють гостру проблему нестачі мотиваційної спроможності вітчизняних спортивних комплексів закладів вищої освіти [5,4]. Дослідниками запропоновано поділ *факторів формування спортивного стилю життя* на три складові : *системо-утворюючі* – наявність внутрішнього джерела активності у людини ; *системо-наповнюючі* – здібності особистості до пізнання та самоорганізації ; *системо-обумовлюючі* – соціальні взаємодії, що визначають самовдосконалення особистості. До останньої групи факторів відносять характер міжособистісних відносин із найближчим оточенням та особливості соціокультурного середовища навчального закладу (спортивного в тому числі). Відзначається підвищений інтерес дослідників до педагогічного потенціалу середовища, пропонується впровадження середового підходу до фізичного виховання студентської молоді [4].

Спираючись на визначення В. А. Ясвина, під спортивним середовищем навчального закладу розуміють сукупність різноманітних, утримуючихся в просторово-предметному та соціальному оточенні умов та можливостей для формування спортивного стиля життя особистості. Відповідно до еко-психологічного підходу спортивне середовище навчального закладу

включає в себе наступні три компоненти : просторово-предметний, соціальний та технологічний. Найбільш цікавим для нас є просторово-предметний, що обумовлює виховний потенціал локального спортивного середовища закладу вищої освіти за рахунок : сучасної архітектури та дизайну спортивних залів, площадок, столової, медпункту; наявності душових та рекреаційних зон на свіжому повітрі; наявністю якісного обладнання та інвентарю; насиченістю спортивними символами; відповідними санітарно-гігієнічними умовами і т.д.

Особливо цікавою є теорія можливостей Дж. Гібсона. Під можливостями виховного середовища розуміється все те, що це середовище надає суб'єкту, чим його забезпечує та що пропонує. Наголошується на принципіальній важливості того, що можливість представляє з себе особливу єдність властивостей як середовища, так і самого суб'єкта. Тобто, надання середовищем тої чи іншої можливості, відповідної до потреб суб'єкта, «провокує» його до проявлення відповідної активності.

Серед напрямків реалізації середового підходу, найбільш цікавим на нашу думку є напрямок укріплення матеріально-технічної бази : будівництво та реконструкція спортивних споруд, вдосконалення способів їх функціонування, поновлення обладнання та інвентарю, застосування архітектурно-художніх засобів заохочення та мотивації [4].

Містобудівні фактори включають положення об'єкту в структурі міста, інтенсивність оточуючої забудови, наявність вільних територій для подальшого розвитку, зручного транспортного сполучення із міським центром та іншими структурними підрозділами навчального закладу в разі його розосередженого розташування в структурі міста, виконання умов 15-хвилинної пішохідної доступності, наявність доступу до необхідних інженерних комунікацій. Слід відзначити, що містобудівні фактори тісно пов'язані із профілем закладу вищої освіти та його контингентом.

Профіль закладу вищої освіти визначає його об'єкти тяжіння, що, в свою чергу, визначає положення закладу в структурі міста. Від профілю навчального закладу та передбачуваних до підготовки спеціальностей також залежать *особливості професійно-прикладної фізичної підготовки* (ППФП) фахівців, що впливає на формування номенклатури приміщень спортивного комплексу. Дана специфіка безпосередньо пов'язана з завданням програми фізичного виховання студентів що передбачає підготовку до майбутньої професійної діяльності фахівця. За дослідницькими даними слід враховувати специфіку професійної діяльності фахівця та співставляти її із вміннями й навичками що студент набуває при заняттях певними видами спорту та фізичної культури, адже не всі спортивні навички та вміння можуть бути корисними для майбутнього фахівця, а деякі можуть навіть завадити подальшому професійному розвитку.

Нерідко, профіль навчального закладу також визначає наявність об'єктів тяжіння (НДІ, підприємства, лікарні, міські стадіони...), розміщення спортивного комплексу відносно них та можливості його кооперованої форми експлуатації [2].

Контингент студентів закладу вищої освіти є одним з основоположних кількісних показників, що визначають потребу навчального закладу в спортивних спорудах.

Природно-кліматичні фактори – впливають на розміщення елементів спортивного комплексу та їх орієнтацію на ділянці, об'ємно-просторове рішення будівель спортивного комплексу, підбір конструктивного рішення та будівельних матеріалів, орієнтацію та площу скління будівель комплексу. До даної категорії чинників відносяться :

Кліматичні чинники на кшталт вітрового та температурно-вологісного режимів, сонячна радіація протягом року, карта затінення ділянки об'єкту.

Ландшафтні умови : рельєф території закладу, геологічні характеристики ділянки, гідрологічні умови, наявність привабливих пейзажів.

Слід відзначити, що врахування та ефективне застосування природно-кліматичних умов середовища також може мати мотивуючий ефект, сприяє релаксації та відновленню психологічного стану відвідувачів. Гармонізація об'ємно-просторового рішення спортивного комплексу із оточуючим природним середовищем є одним з засобів приваблення та мотивації населення до занять спортом що нерідко зустрічається в світовій практиці. Природно-кліматичні фактори також тісно пов'язані із низкою екологічних факторів.

Екологічні фактори мають великий вплив на формування та експлуатацію спортивного комплексу закладу вищої освіти. Дану низку чинників можливо умовно поділити на наступні категорії :

Забезпечення та підтримання здоров'я людини, що передбачає : моніторинг стану здоров'я; забезпечення певного рівня комфорту приміщень; використання екологічно-чистих матеріалів; моніторинг екологічного стану спортивного середовища (особливо його повітряного та водного середовища); підбір відповідного інженерного обладнання; дотримання вимог інсоляції спортивних просторів.

Збереження природного середовища, що передбачає : забезпечення природних ресурсів в процесі спортивної діяльності; раціональне використання природних ресурсів при формуванні спортивних комплексів та спортивних парків; залучення до низки основних інтересів галузі спортивного виховання інтересів збереження природного довкілля; максимальне зниження навантаження на оточуюче природне середовище; озеленення ділянок спортивного комплексу.

Енерго-ефективність передбачає зниження об'єму використовуваних енерго-паливних ресурсів та використання відновлюваних джерел енергії.

Архітектурно-планувальні чинники включають в себе номенклатуру приміщень комплексу, вимоги до функціональних зв'язків між структурними елементами закладу вищої освіти, *архітектурно-планувальну композицію*.

Об'ємно-просторові фактори пов'язані з *об'ємно-просторовою композицією* спортивного комплексу, його *просторовими характеристиками* та поверховістю, різноманітними *засобами виразності та заохочення*, метою котрих є забезпечення зручності спортивного комплексу, а також підвищення його мотиваційної спроможності. Архітектурний образ комплексу має також задовольняти естетичним потребам сприйняття, що дозволить збільшити його здібність до заохочення та мотивації відвідувачів до занять спортом.

Інженерно-конструктивні фактори можливо поділити на *будівельні матеріали, конструктивне рішення та інженерне обладнання*. *Конструктивне рішення* спортивного комплексу може забезпечити підвищення поверховості комплексу, передбачати організацію відкритих спортивних майданчиків на експлуатованій покрівлі та засоби трансформації спортивних просторів й їх універсалізацію ще на стадії проектування. *Інженерне обладнання* пов'язане із вимогами екології спорту та питаннями організації навчального процесу.

Соціально-економічні фактори передбачають : залучення до занять спортом не лише студентів та робітників закладу вищої освіти, а й мешканців оточуючих житлових масивів та, відповідно, доступність спортивного комплексу; підвищення ефективності експлуатації спортивного комплексу та цілорічний режим експлуатації його критичних спортивних просторів; комфортність приміщень комплексу як основних, так і допоміжних; візуальну привабливість комплексу та його мотиваційну спроможність; врахування сучасних тенденцій в масовому спорті.

Таким чином, на формування нових та реконструкцію існуючих спортивних комплексів мережі закладів вищої освіти впливає низка тісно взаємопов'язаних факторів. Аналіз даних чинників та їх врахування при проектуванні, реконструкції та модернізації спортивних комплексів дозволить сформулювати найбільш оптимальне рішення будівель та споруд спортивного комплексу закладу вищої освіти, що задовольнятимуть потребам навчального процесу та раціонально використовуватимуть дорогоцінні міські простори та природні ресурси, сприятимуть заохоченню та мотивації студентської молоді та населення оточуючих житлових масивів до занять фізичною культурою та спортом.

Список використаних джерел :

1. Закон України Про фізичну культуру і спорт : за станом на 4 листоп. 2019 р. / Верховна Рада України – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994. – 80 с. – (Бібліотека офіційних видань).
2. Ковальський Л. М. Архітектура вищих навчальних закладів. Університети 3-го тисячоліття / Л. М. Ковальський, Г. Л. Ковальська. – К. : Основа, 2011. – 256 с.
3. Лебедев Г. Г. Принципы формирования системы и типы учреждений физического воспитания отдыха и профилактического лечения студентов вузов крупнейших городов (на примере Москвы) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. арх. наук : спец. 18.00.02 "Архитектура жилых и общественных зданий и сооружений" / Лебедев Георгий Георгиевич – М., 1990. – 23 с.
4. Манжелей И. В. Средовый подход к физическому воспитанию студенческой молодёжи / И. В. Манжелей. // Образование и наука. – 2014. – №2. – С. 125–138.
5. Петренко Г. І. Аналіз напрямків модернізації фізичного виховання студентів ВНЗ / Г. І. Петренко, В. І. Гончар. // "Young Scientist". – 2015. – №2. – С. 497–500.
6. Физкультурно-спортивные сооружения / [Аристова Л. В., Быкова Г. И., Голубинский А. П. и др.]; под ред. Л. В. Аристовой. – М. : СпортАкадем-Пресс, 1999. – 536 с. – с илл.

MAIN FACTORS INFLUENCING THE FORMATION OF THE SPORTS COMPLEX OF THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Annotation. The current state of physical culture and sports in Ukraine is in a poor state. In particular, according to statistics, the percentage of population's involvement in physical education and sports is only about 10%. In such circumstances, physical education of youth becomes important. Especially, the physical education of university students, because the process of physical education in the university can be considered as one of the main boundaries for the formation in the young generation of conscious and motivated attitude to physical culture and sports. As a consequence, the importance of universities sports complexes is increasing. However, many researchers have noted the poor state of the national network of sports complexes of universities, where there is a need for a more detailed study of the design and reconstruction of this structural element of the educational institution. For a better understanding of the process of formation and further functioning of sports complexes in the network of higher education institutions, it is appropriate to familiarize with the main factors that influence them. The conducted researches allow to reveal a number of such factors. Although most of these factors are relevant for all types of buildings and structures,

there are a number of distinct factors that are specific to the sports complexes of the universities. In particular, characteristic for the university sports complex factor of formation is the peculiarities of the state physical education system, which determine: the volume of loads; the variety of sports available for learning; division of visitors into three categories; the need to organize the continuous operation of sports spaces. Of particular importance are modern trends in physical education. Experts note the significant role of the motivational ability of the sports environment of the educational institution in the formation of healthy lifestyle of students. The application of the environment approach in the formation of a sports complex is proposed. The article also presents and considers a number of other factors, including: urban, natural and climatic, ecological, architectural and planning, three-dimensional, engineering, socio-economic factors. The impact of the profile of higher education institutions is also considered. The analysis of the factors in the article and their consideration in the design, reconstruction and modernization of sports complexes of universities will allow to form the most optimal solution of the complex, which will meet the needs of the educational process and will have considerable efficiency.

Key words : university, sports complex, physical education, motivational ability, factor.